

перевода, но и социально-общественными доминантами определенного времени, а также сферой науки, в рамках которой исследуется личность.

ЛИТЕРАТУРА

1. Новгородцев П.И. Введение в философию права. Кризис современного правосознания. – Спб.: Изд-во “Лань”, Санкт-Петербургский университет МВД России, 2000. – 352 с. – (Серия “Мир культуры, истории и философии”).
2. Мухина В. Феноменологическая сущность мифов и реалий личности. Мифы и чаяния о личности // Развитие личности. – 2005. – № 3. – С. 11–30.
3. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: Синто, 1993 – 192 с
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000. – 720 с.
5. Коновалова В.О. Юридична психологія : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К. : Ін Юре, 2005. – 424 с.
6. Соціологія : словник термінів і понять / [за ред. Є.А. Біленького і М.А. Козловця]. – К. : Кондор, 2006. – 372 с.
7. Практикум з соціології : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.М. Пічі. – Львів : Новий Світ, 2000, Магнолія плюс, 2004. – 368 с.
8. Крилова-Грек Ю.М. Психолінгвістичні особливості прекладу понять іншомовних текстів... дис. на зд. н. ступеню к. псих. н. – К., 2007.? 179 с.
9. Философский энциклопедический словарь / под. ред. С.С. Аверинцева и др. – М.: Советская энциклопедия, 1989 .– 815 с.

УДК 159.952:[37.016:81'243]

УВАГА У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Микола Лиля

(Перезслав-Хмельницький, Україна)

У статті здійснено аналіз наукових поглядів вітчизняних й зарубіжних вчених на проблему уваги у навчальній діяльності взагалі та роль уваги у навчанні іноземної мови зокрема. Висвітлюються погляди науковців та автора щодо ролі уваги при застосуванні як традиційних, так і нетрадиційних методів навчання.

Ключові слова: увага, уважність, властивості уваги, діяльність, навчальна успішність, сучасні методи навчання.

В статті осуществлен анализ научных взглядов отечественных и зарубежных ученых на проблему внимания в учебной деятельности вообще и роль внимания в обучении иностранного языка в частности. Освещаются взгляды научных работников и автора относительно роли внимания при применении как традиционных, так и нетрадиционных методов обучения.

Ключевые слова: внимание, внимательность, свойства внимания, деятельность, учебная успеваемость, современные методы обучения.

In the article the analysis of scientific looks of domestic and foreign scientists is carried out on the problem of attention in educational activity in general and

role of attention in studying foreign language in particular. The looks of research workers and the author are lighted up in relation to the role of attention in using of both traditional and untraditional methods of studies.

Key words: *attention, attentiveness, properties of attention, activity, educational progress, modern methods of studying.*

Постановка проблеми. Проблема уваги традиційно вважається однією із найбільш важливих і самих складних проблем наукової психології. Від її рішення залежить розвиток всієї системи психологічного знання – як фундаментального, так й прикладного характеру. Значення уваги у житті людини, її визначальна роль у відборі змістів свідомого досвіду, запам'ятовування і навчання очевидні. Питання психології уваги піднімаються у контексті вивчення сприйняття, пам'яті, свідомості і діяльності людини.

Тому, **мета статті** – здійснити аналіз психологічних досліджень вітчизняних й зарубіжних вчених, присвячених проблемі розвитку уваги школярів; висвітлити власні погляди та погляди науковців щодо впливу розвитку властивостей уваги на навчальну діяльність з іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що на всіх етапах дослідження уваги простежувалася її роль у психічній діяльності людини. Б.Г.Ананьєв, І.В.Страхов та інші розглядали увагу не як самостійний психічний процес, а як структурний компонент у психічній діяльності людини. При цьому підкреслювалося, що на відміну від пізнавальних процесів увага не має специфічної форми відображення матеріального світу, а виступає умовою, яка забезпечує рівномірність у діяльності людини, зокрема, вони вказували на регулятивну функцію уваги в її психічній діяльності. Праці І.М.Сеченова, Б.Г.Ананьєва, Е.Н.Семеновської, Р.Вудворта, В.Вундта та ін. присвячені впливу уваги на якість сприйняття, на швидкість, точність, міцність, тривалість запам'ятовування заученого матеріалу.

П.Я.Гальперін, А.Я.Ждан, С.Л.Кабильницька, Р.П.Лаптієва, О.Р.Лурія, О.І.Раєв, О.В.Скрипченко, Т.Рібо, Г.М.Уїпл та ін. з'ясували регулюючу та контролюючу функції уваги в розумових процесах, визначали залежність ефективності мислення від стану уваги. О.М.Черепанова досліджувала увагу за такими її складовими: екстраверсія – інтроверсія, і довела, що вони одна одній заважають при організації уваги в процесі розвитку складових самоконтролю. І.І.Грудньов, Є.М.Калінський працювали над умовами, що впливають на уважність школярів у навчальному процесі.

У працях І.Л.Баскакової, В.О.Бодрова, М.С.Горбач, М.Зараківського, Н.П.Дієвої, А.Кличова, Р.П.Лаптієвої, М.М.Лили, Т.В.Мазур, Є.О.Мілер'яна, П.Б.Невельського, З.К.Петрович, А.Ц.Пуні, О.С.Рещук, Ю.Т.Рождественського, В.І.Страхова та ін. з'ясовується роль окремих властивостей уваги у процесі навчання.

Деякі іноземні психологи розглядали увагу у контексті проблеми пильності. Увага, на їхню думку, обумовлюється активністю нервових процесів, які приводять від одного рівня пильності до інших, більш високих. Дослідники пов'язували увагу з концентрацією активності, яка передбачає механізм конкуруючих діяльностей. Психологи звертали увагу на новизну і значимість як важливі стимули виникнення і підтримки уваги. Інтенсивність уваги, за їхніми

даними, зростає прямо пропорційно значимості стимулу, який має відношення до основних потреб підростаючої особистості.

Розглядалася і концепція уваги у працях В.Блока. Він відзначав, що всі психологи підкреслювали ту властивість уваги, яка полягає у її концентрації на сприймаючій або ефективній сфері і передбачає гальмування конкуруючої сфери. Перший етап такої концентрації, зазначав В.Блок, може здійснюватися вже на рівні органів відчуття, принаймні зорового. Аналізуючи стан дослідження уваги, В.Блок відзначав, що хоча література з цієї проблеми значна, але дані дослідження досить неоднозначні. Вони, на його думку, виникають у результаті взаємодії між властивостями уваги та різними факторами.

Як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники виявляли вплив розвитку уваги на навчальну успішність з різних дисциплін. Історія дослідження уваги описана у багатьох працях, зокрема, М.Ф.Добриніна, П.Я.Гальперіна, Ф.Н.Гонобліна, О.Ю.Єрмалаєва, В.І.Страхова та ін.

Виклад основного матеріалу. Однією із основних умов успішного засвоєння знань учнями на уроках є рівень активності їх уваги. Вона визначається багатьма факторами – віковими особливостями і станами учнів, умовами та особливостями організації навчальної діяльності, умінням вчителя керувати увагою учнів. Увага є необхідною умовою виконання будь-якої діяльності. Вона є передумовою запам'ятовування й продуктивного мислення. Те, що не пройшло крізь призму свідомості учня, не стало об'єктом його уваги, не стане й об'єктом запам'ятовування або мислення.

Так як увага є динамічною стороною протікання пізнавальних процесів та важливою стороною діяльності особистості, вона здійснює великий вплив на успішність у навчанні, ефективність якого забезпечується цілеспрямованим комплексним використанням різних методів й засобів навчання, які водночас сприяють розвитку основних властивостей уваги і стимулюють інтерес до розумової діяльності учнів.

Увага характеризується різними якістьми та властивостями. Вона має складну функціональну структуру, утворену взаємозв'язками її основних властивостей. Складна динаміка психічного життя людини виражається в основних властивостях уваги. У процесі навчання виховуються і розвиваються такі властивості уваги школярів як стійкість, зосередження, розподіл й переключення, розширюється її об'єм, при чому в молодших школярів переважно зовнішня увага, увага до різних предметів та явищ. Основною властивістю уваги у навчальному процесі є усталеність, яка характеризується тривалістю того періоду, протягом якого людина спроможна підтримувати безперервну увагу на одному об'єкті, доки не буде досягнуто відповідної мети. Усталеність уваги не абсолютна, а відносна її характеристика, так як абсолютна безперервної уваги не буває, вона межує з переключенням. Таким чином, уважний учень відрізняється від неуважного не тим, що його увага не переривається, а тим, що її мимовільні відключення трапляються порівняно рідше та є відносно короткочасними.

У процесі навчання в учнів розвивається і внутрішня увага, увага до своєї психічної діяльності. Розвиток внутрішньої уваги школярів тісно пов'язаний з подоланням у них надмірної імпульсивності, виробленням розсудливості й самоконтролю щодо власних думок. Тут головним завданням вчителя є розвинути в учнів здатність протягом певного періоду одночасно тримати у

сфері своєї свідомості кілька фактів для того, щоб їх можна було зіставити та проаналізувати. Внутрішня увага суб'єкта пов'язана зі структурною організацією його діяльності. Увага індивіда може бути прикутою до потреб, що діють як мотиви, до мотивів, коли вони усвідомлюються, коли індивід намагається виробити мету, спланувати її виконання, прийняття рішення тощо. Під час діяльності увага може переноситись на уявлення пам'яті, думки, почуття, які індивід переживає, виявляючи певне ставлення до своєї діяльності. У процесі діяльності внутрішня увага може бути більш і менш напруженою. Це залежить від досвіду суб'єкта, від складності мети, яку він ставить перед собою, тощо.

У діяльності зовнішня і внутрішня увага чергуються. Вони гальмують одна одну. Внутрішня увага сприяє підвищенню ефективності сприймання, пам'яті, мислення, уяви. Моральний, розумовий та естетичний розвиток особистості неможливий без формування внутрішньої уваги.

На основі мимовільної уваги, що розвивається під впливом навчання й виховання у тісному взаємозв'язку з розвитком волі у школярів розвивається довільна увага. Постійна робота над удосконаленням властивостей уваги приносить позитивні результати, одним із яких є покращення успішності школярів.

Властивості уваги проявляються у навчальній діяльності по-різному. Вони залежить від віку учнів, специфіки предмета, змісту навчального матеріалу, способів активізації розумових дій і, на кінець, успішності. Проте, здатність керувати своєю увагою не залежить прямо від того, наскільки розвинені у школяра властивості уваги. І при об'єктивно слабких властивостях уваги учень може непогано володіти нею. Однак у цих випадках все керування зводиться головним чином до постійно поновлюваних зусиль підтримувати свою увагу, яка розсіюється на певному рівні, а також до більш-менш успішного самоконтролю.

Увага учнів з добре розвинутими її властивостями характеризується умінням пристосовувати свою увагу до специфіки завдання, яке виконується, гнучко оперуючи окремими її властивостями. Їх високий розвиток дозволяє активізувати ту чи іншу властивість у залежності від конкретних особливостей ситуації.

Із самих загальних уявлень про роль уваги слідує, що успішність повинна бути краща в дітей уважних.. Сприйняття навчального матеріалу, його осмислення і міцне засвоєння можливі лише за умови уважного ставлення учнів до своєї діяльності і неможливі без цілеспрямованої уваги. Як правило, у встигаючих школярів добре розвинуті основні властивості уваги, однак, нерідко зустрічаються і такі діти у яких властивості уваги бажано бути кращими, проте вони не менш успішно справляються з навчальною програмою. У деяких із них це відбувається за рахунок хорошого загального розвитку і чудової пам'яті. Проте є й інші: ці діти не відзначаються особливою ерудицією, пам'ять у них звичайна, мовленнєвий запас середній. За відгуками вчителів і спостереженнями психологів, такі діти володіють особливою уважністю.

У педагогічній практиці необхідно враховувати обмеженість обсягу уваги учнів, не створювати для них непосильного навантаження за рахунок надлишкової інформації. У той же час необхідно проводити спеціальну роботу по розширенню обсягу уваги учнів, відкривати внутрішні смислоутворюючі зв'язки і відношення у явищах й предметах, що вивчаються.

Тому, одним з найважливіших завдань вчителя є така організація навчальної

діяльності, яка б проходила на високому рівні уважності школярів й одночасно б сприяла успішному розвитку їх уваги. А для того, щоб увага учнів до навчального предмета була стійкою, навчальний матеріал повинен бути цікавим і розгортатися перед ними різноманітними якостями та презентуватися з різних сторін. За таких умов розумова діяльність учнів буде напруженою, багатою і різносторонньою, а тим самим і продуктивною. Увага учнів досягає найвищої стійкості й стає найбільш плідною, а значить задовольняє їх інтереси, коли предмет уваги динамічно розгортається перед учнями і повністю наповнює своїм змістом їх розумову діяльність.

З вище викладеного очевидно постає необхідність використання різноманітних методів ведення уроків. За умови, коли виклад навчального матеріалу і самостійне засвоєння учнями будуть проходити в різних зв'язках і відношеннях, в теорії і практиці, а іноді й в різній послідовності (при повторенні), увага учнів до предмету занять буде стійкою. Так, коли якась тема у навчанні іноземної мови буде вивчатися у взаємозв'язку із попередньо набутими знаннями, буде доповнюватися читанням спеціальної літератури, а в учнів при цьому будуть створюватися ясні й чіткі уявлення (на прикладах різноманітних візуальних і вербальних ілюстрацій) і буде співставлятися й узагальнюватися викладений матеріал, - увага учнів до предмету вивчення буде стійкою і напруженою, а засвоєння навчального матеріалу – осмисленим і міцним.

В останні роки все частіше піднімається питання про застосування нових інформаційних технологій у системі освіти. Це не тільки нові технічні засоби, але і нові форми і методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Сучасні методи навчання іноземних мов, інтенсивні – передбачають успішність оволодіння мовою за умови максимального використання можливостей кожного учня.. При цьому найкращою вважається така організація занять, при якій мета навчання досягається за найменший відрізок часу. А це, в свою чергу, потребує зосередження і забезпечення щільності спілкування на заняттях, наповненості видами і формами роботи, які вимагають від учнів активної участі в акті спілкування, а від педагогів – максимального використання їх аналітичних та імітаційних здібностей, а також їхню мобілізацію внутрішніх резервів. Таке навчання відрізняється від традиційного, насамперед, підвищеною увагою до різних форм педагогічного спілкування, зняттям напрути за рахунок відповідного соціально-психологічного клімату в групі, створення адекватної навчальної мотивації, зняття психологічних бар'єрів у засвоєнні мовного й мовленнєвого матеріалу. “Розумова релаксація і внутрішнє зосередження, якщо їх правильно розвивати, – на думку Г.Лозанова, – приносять задоволення і знімають стрес [1]”.

Вчений також вказує на необхідність використання численних факторів неусвідомленого. “У багатому інформацією сучасному світі було б невиправданим зосереджувати нашу увагу лише на тій інформації, котра свідомо попадає в певну категорію. Поза нею є інша інформація, яку ми засвоюємо завдяки периферійній перцепції [1]”.

Для здійснення контролю і самоконтролю у навчанні іноземної мови, а також розвитку навичок усного мовлення сьогодні широко застосовуються тести, виконання яких вимагає зосередження уваги. За умови правильно побудови та тематичного зв'язку з посібником, за яким навчаються учні, вони надають можливість не лише перевірити знання, але й ознайомитися з тим, як носії мови спілкуються один з одним у самих різних життєвих ситуаціях, допомагають

розширити й активізувати словниковий запас, навчають правильно вживати слова та вирази необхідні для щоденного спілкування у іншомовному середовищі.

Природна допитливість служить внутрішнім стимулом розвитку особливого виду уважності – спостережливості школярів, тобто уважності до зорового сприйняття. При застосуванні аудіовізуального методу новий матеріал сприймається переважно на слух, проте його значення розкривається за допомогою засобів зорової наглядності. Навчання мові відбувається шляхом засвоєння структур, які цілісно сприймаються. У навчанні іноземної мови важливою є здатність помічати характерні особливості, деталі, усвідомлювати зв'язки окремого лінгвістичного явища з іншими, виявляти найпростіші закономірності.

Важливі дані про стан уваги учнів при усному опитуванні одержали І.В.Страхов, Т.А.Корман, А.С.Бородуліна, Н.В.Лаврова, Т.С.Смирнова та ін. Проте, роль уваги за інших форм контролю знань учнів з'ясована ще недостатньо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. У навчальній діяльності учнів увага потрібна для виконання будь-якого завдання і особливого значення вона набуває у засвоєнні нового знання. Уважність є запорукою успіхів у розв'язанні проблем оволодіння іноземною мовою та засвоєння іншомовних знань.

У літературі існують важливі теоретичні положення про роль уваги у навчальній діяльності учнів. Вони можуть стати вихідними у проведенні конкретних експериментальних досліджень, в яких би розкривалося місце уваги в навчанні учнів, а також у діяльності вчителя. Проте, відсутня загальна теорія уваги у навчальній діяльності, її побудова стримується відсутністю достатньої кількості експериментальних пошуків, які б стали основою для побудови загальної теорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лозанов Г. Ускоренное обучение и возможности человека // Перспективы. Вопросы образования. № 1,2 UNESCO., Париж; М., 1982. – С. 91–92.
2. Добрынин Н.Ф. Об изучении свойств внимания //Вопросы психологии внимания. – Саратов, 1972. – Вып. № 4. – 159 с.
3. Маклаков А.Г. Общая психология. – СПб.: Питер, 2002. – 430 с.
4. Маркова А.К. Формирование учебной деятельности и развитие личности школьников. – М., 1982. – 216 с.
5. Ск рипченко О.В., Падалка О.С., Скрипченко Л.О. Психолого-педагогічні основи навчання. – К.: Український Центр духовної культури, 2005.
6. Собчик Л.Н. Введение в психологию индивидуальности. – М.: Институт прикладной психологии. – 1998.
7. Страхов В.И. Психология внимания. – Саратов, 1992. – 150 с.